

**VII SEMINARI
D'HISTÒRIA
DEL PENEDÈS**

**L'ASSOCIACIONISME
CULTURAL AL PENEDÈS:
DE L'ÈPOCA MEDIEVAL FINS A
L'ACTUALITAT**

Dossier del VII Seminari d'Història del Penedès
Resum de les comunicacions presentades

**20 i 21 d'octubre de 2023
Vilafranca del Penedès**

PROGRAMA

Divendres, 20 d'octubre de 2023

Vilafranca del Penedès

Sala d'actes de l'Escorxador de Vilafranca del Penedès

19:00 h **Inauguració del VII Seminari d'Història del Penedès “L'associacionisme cultural al Penedès: de l'època medieval fins a l'actualitat”** a càrrec de Ramon Arnabat, president de l'Institut d'Estudis Penedesencs, Josep Anton Calvet, responsable de la secció d'Història, i d'Àngels Dalmau, regidora de Cultura de l'ajuntament de Vilafranca del Penedès.

A continuació, conferència inaugural a càrrec de **David Nàcher**, polític i professional de la joventut, que parlarà sobre **“Relleu generacional associatiu, realitat o mite”**.

Dissabte, 21 d'octubre de 2023

Vilafranca del Penedès

Seu de l'Institut d'Estudis Penedesencs

9.00 h – 9.30 h: Entrega del material i paraules de benvinguda al VII Seminari d'Història del Penedès, a càrrec del president de l'Institut d'Estudis Penedesencs, Ramon Arnabat, i del cap de la Secció d'Història, Josep Anton Calvet.

9.30 h - 11.00 h: **Comunicacions**

Daniel Vives Trujillo: **“La Confraria de Sant Antoni Abat de Vilafranca del Penedès. Segles XIV-XVII”**

Neus Oliveras Samitier: **“El Casino de San Isidro (1855-1888?)”**

Gerard Ferret Colomer: **“Estudi de l'Ateneu Obrer Vilafranquí: trajectòria d'una entitat desapareguda”**

Pere Rovira Alemany: **“Torrelavit (Terrassola i Lavit) i les societats recreatives locals: Del darrer terç del segle XIX a l'inici de la guerra civil”**

Marc Casellas Sequera: **“L'associacionisme cultural a Les Peces. Una voluntat de ser. 1880-2023”**

Preguntes i debat. Modera: Stefano Cingolani

11.00 h - 11.30 h: **Pausa**

11.30 h - 12.45 h: **Comunicacions**

Isidre Roset i Juan: **“Les associacions d'artistes al segle XX”**

Albert Tubau: **“De Fomento del Trabajo a Foment de Vilanova. D'organització econòmica a associació cultural, (1904-1934). Una proposta d'interpretació”**

Joan Solé Bordes: **“L'orsiana colla vilafranquina dels silencis en els anys de la postguerra”**

Josep Mata i Joan M. Girona: **“La lluita d'una ‘colla’ de joves de Sant Pau d'Ordal”**

Preguntes i debats. Modera: Josep Anton Calvet

12.50 h : **Conferència de clausura** a càrrec de **Ramon Arnabat**, historiador, professor de la URV i president de l'IEP, que parlarà sobre **“L'associacionisme històric al Penedès”**

RESUM DE LES COMUNICACIONS

Daniel Vives Trujillo: “La Confraria de Sant Antoni Abat de Vilafranca del Penedès. Segles XIV-XVII”

La nostra proposta gira al voltant de l'organització, desenvolupament i història de la Confraria de Sant Antoni Abat de Vilafranca del Penedès, des del seu naixement al segle XIV fins al segle XVII. Aquest recorregut al llarg dels segles d'història es fonamenta en l'anàlisi del llibre de la confraria, on es contenen les pautes de funcionament de la dita organització gremial. Considerem igualment que l'anàlisi de gran importància l'anàlisi d'una organització gremial, en tant que es tracta d'una de les primeres formes d'associació laboral amb una gran incidència en el desenvolupament de la vida econòmica de la societat de l'Antic Règim. El cas de la de Sant Antoni Abat és si cap més important, doncs es tracta de la confraria que agrupa el sector majoritari de la població, això és, la pagesia, base necessària del funcionament de la societat medieval i moderna. Tanmateix, també esdevé destacable la progressiva pèrdua d'importància dels patrons tradicionals de la pagesia catalana, Sant Antoni Abat i Sant Galderic envers el patronatge de sant Isidre llaurador, imposat per la Monarquia Hispànica en el context de la Contrareforma i el progressiu procés d'uniformització dels seus reialmes a tot nivell. Seran de ressaltar també tots aquells factors que donaven visibilitat a la confraria: les seves processons, capelles, altars... així com les seves propietats, les quals podem trobar en diversos inventaris. L'objectiu d'aquest article és posar de manifest no solament la importància d'un tipus d'associacionisme que sabem antic, sinó també la seva incidència social i econòmica així com el seu rol dins la societat de l'Antic Règim.

Neus Oliveras Samitier: “El Casino de San Isidro (1855-1888?)”

El Casino de San Isidro, ubicat al carrer Montserrat, va ser un dels més importants a la vila del Vendrell, com diu l'hemeroteca «el de más arraigo de la provincia» però amb el pas del temps ha quedat perdut en la memòria vendrellenca. Tot i que a la dècada dels cinquanta del segle XIX va conviure amb altres casinos, era el que aglutinava principalment la societat benestant. Un dels punts, per tant, de recerca és veure els principals personatges que la van integrar. Un dels aspectes més importants de la seva funció va ser la celebració de balls, que tenien la seva festa més rellevant durant l'onomàstica del sant i la diada de Festa Major al juliol; sense oblidar l'esplendor de què va gaudir el Cafè. Tanmateix, el Casino també va tenir una altra funció: servir d'escola. Aspecte que va afectar positivament la societat vendrellenca. Finalment, va tenir propostes interessants a favor de l'agricultura i també va organitzar vetllades literàries i musicals.

Gerard Ferret Colomer: “Estudi de l'Ateneu Obrer Vilafranquí: trajectòria d'una entitat desapareguda”

La comunicació resseguirà la història d'una de les entitats locals més rellevants de finals del segle XIX i principis del XX: l'Ateneu Obrer Vilafranquí, fundat el 1885 inicialment com a federació de diverses societats laborals vilafranquines d'orientació republicana, però que ben aviat va esdevenir un punt d'alfabetització i formació dels treballadors. Per aquest motiu, els seus dirigents van implementar un programa formatiu que combinava les classes pels socis i els seus fills amb la celebració de conferències i vetllades culturals que li van atorgar prestigi, alhora que va desenvolupar una llarga i intensa activitat musical vehiculada a través de la seva secció coral, que el 1923 es va establir com a entitat filial. Deu anys més tard, les dues societats van decidir fusionar-se novament sota el nom Ateneu Obrer Vilafranquí, Societat Coral, amb la música encara com a eix central però amb espai també pels balls, el teatre i els escacs. Després de la Guerra Civil, amb la instauració del règim franquista, l'Ateneu va ser dissolt i l'Estat va confiscar-ne els béns i va expropiar l'edifici (de facto a partir de 1939 i legalment des de 1947). Més endavant, l'immoble va passar a mans de l'Ajuntament, qui el va vendre a mans privades poc abans que fos enderrocat per a construir-hi un bloc de pisos, en una llarga agonia que va durar vint-i-tres anys i que pretenia esborrar, mitjançant subterfugis i mentides, la petjada d'una entitat vilafranquina destacada.

Pere Rovira Alemany: “Torrelavit (Terrassola i Lavit) i les societats recreatives locals: Del darrer terç del segle XIX a l’inici de la guerra civil”

A Torrelavit, amb dotze molins paperers al llarg del Riudebitlles, arriba l’associacionisme obrer, lligat a tota la conca del Riudebitlles, i les veïnes de la riera de Carme i riu Anoia. El 1872 sabem que ja estaven federats els treballadors paperers de Lavit i ja havien participat en la primera vaga d’abast provincial del 1870. Per aquests anys es crea una primera societat recreativa La Teia, en rebel·lar-se el poble ras arran d’una prohibició de l’alcalde conservador de torn de Terrassola a deixar ballar el típic dansot en un dijous gras. Als anys vuitanta veurem ja dues societats establertes (La Mar Terrasolense i el Centro Flamenco, una; i El Gavilán l’altra), que cadascuna aglutinava la gent de diferent classe social. I a finals de la dita dècada s’aixequen dos grans edificis (Cal Met i Ca la Constància) -al mateix carrer i a pocs metres l’un de l’altre- que aixoplugaran cadascun a una societat recreativa: La Unió Terrasola-Lavid a Cal Met (sectors benestants: hisendats, petits propietaris, amos i balaires paperers...) i el Centro Familiar a Ca la Constància (sectors més desfavorits: rabassaires, obrers paperers...) Tret d’alguns incidents, conviuen bé; i fins i tot alguns vilatans freqüenten i alternen una societat i l’altra. Però a partir de l’adveniment de la Segona República el 1931 i els fets polítics subsegüents, la cosa es complica notòriament, arribant al 1934 en què ERC compra el comerç de Cal Met al seu propietari (republicà convençut) i deixa als conservadors a l’estacada. S’intercanvien les seus de les dues societats, passant els conservadors al local dels rabassaires, petit, fosc, i humit; i aquests a l’espaiós i lluminós que tenien fins llavors els conservadors. Amb els fets d’octubre, Cal Met -seu d’ERC- és clausurat. I amb la guerra civil, desapareixeran les dues societats.

Marc Casellas Sequera: “L’associacionisme cultural a Les Peces. Una voluntat de ser. 1880-2023”

El treball té per objectiu reivindicar el paper cabdal de diferents associacions impulsades pels veïns del poble de Les Peces (Albinyana) per tal d’aconseguir avenços socials i polítics en aquest nucli del Baix Penedès. Els veïns sense ajuda de ningú van construir l’església l’any 1880, el cementiri l’any 1913, l’escola l’any 1924. Del 1925 al 1939 assoleixen primer esdevenir una EMD, després assoleixen la categoria de Submunicipi i finalment acaben per demanar la independència respecte d’Albinyana. Tot això gràcies a la força de l’associacionisme d’un petit poble sense Ajuntament del Penedès.

Isidre Roset i Juan: “Les associacions d’artistes al segle XX”

Les associacions d’artistes al segle XX al Garraf. Els artistes han estat un col·lectiu de creadors plàstics que amb freqüència han format grups, cercles, entitats, associacions per tenir més representativitat o per fer-se visibles. El cercle artístic és un exemple d’aquestes agrupacions que tenen interessos comuns. L’Associació d’Artistes Contemporanis (ASACO) va ser un altre exemple d’aquestes unions que va tenir una certa notorietat a finals de la dècada dels anys noranta del segle XX. Altres grups com Codi Art van tenir una vida més curta. Les entitats artístiques habitualment també produïen materials de difusió diversos, entre ells les més comunes són les revistes. La investigació versarà doncs sobre aquests grups d’artistes i les seves produccions materials a partir dels arxius o de les referències hemerogràfiques que existeixin. L’objectiu final serà sistematitzar els grups d’artistes i recuperar els noms de les persones que van formar-ne part, així com els plantejaments teòrics i estètics que cada una d’aquestes entitats defensava. L’àmbit d’estudi es centra en el territori del Garraf (comarca) i en el ventall temporal que va de 1900 a l’any 2000.

Albert Tubau: “De Fomento del Trabajo a Foment de Vilanova. D’organització econòmica a associació cultural, (1904-1934). Una proposta d’interpretació”

El Foment Vilanoví és una les associacions culturals en actiu més reconegudes i antigues de Vilanova i la Geltrú. Però no sempre ha estat una entitat cultural. Cal trobar els seus orígens en el Fomento del Trabajo de Villanueva y Geltrú, constituït el 1904, una entitat adherida —que no una delegació— del Fomento del Trabajo Nacional de Barcelona, l’organització patronal més important del país. El Fomento vilanoví agafaria el relleu d’un decadent Centro Industrial nascut a la ciutat el 1890, i no pot considerar-se l’entitat successora del Círculo Villanovés (1853-1907) —com s’ha defensat en el passat—, tot i ocupar-ne el local en desaparèixer l’antic casino. Des del primer moment el Fomento tingué la voluntat de projectar-se com una entitat de dinamització econòmica, implicada en molts projectes. El 1934, només trenta anys després de la seva fundació, l’associació havia canviat la seva orientació i els seus objectius. S’havia convertit en una entitat inequívocament cultural, i per aquesta raó abandonaria l’antiga denominació de Fomento del Trabajo per convertir-se en Foment de Vilanova. Què havia passat? Quins són els elements que contribuïren a aquella mutació radical? Podem avançar que es tracta d’un procés progressiu, i que no responia a una estratègia predeterminedada, ni a cap full de ruta o acord de junta. L’autor es proposa en aquest estudi indagar en les raons que feren possible la transmutació d’associació econòmica a cultural. Un procés alentit o accelerat segons el moment, condicionat per factors locals i altres de generals, per dinàmiques socioeconòmiques i polítiques, per renovacions generacionals, o per l’ascendent de determinades persones. En qualsevol cas, malgrat alguns moviments que podrien semblar determinants, sempre ens mourem en el terreny de les hipòtesis.

Joan Solé Bordes: “L’orsiana colla vilafranquina dels silencis en els anys de la postguerra”

Sota la influència d’Eugeni d’Ors, a partir dels anys quaranta i cinquanta una colla vilafranquina a l’entorn del Museu de Vilafranca emprenen algunes exercitacions que tenen com a base les propostes de l’”Oceanografia del tedi” d’Eugeni d’Ors. Tot i que la base de tot plegat eren els plantejaments dels místics castellans i específicament de Miguel de Molinos (1628- 1696) i l’anomenat “quietismo”, la proposta orsiana els feia derivar cap el cultiu de la mandra en la inactivitat social de les primeres dècades de la postguerra.

Josep Mata i Joan M. Girona: “La lluita d’una ‘colla’ de joves de Sant Pau d’Ordal”

A les zones rurals i petites ciutats el jovent solia organitzar-se en colles d’edat. Aquesta organització en colles era una forma de socialitzar, divertir-se i, a vegades, fins i tot de rebel·lió. Un tipus d’associacionisme espontani que es va donar a Sant Pau d’Ordal (Subirats) als anys 70-80 del segle passat. Un grup de joves es van trobar un ambient al poble que no els agradava, un ajuntament i unes institucions obsoletes, ni tan sols podien gaudir del temps d’oci que com a joves volien. En la mesura de les seves possibilitats, van intentar canviar-ho. Eren paletes, fusters, lampistes, operàries del tèxtil, comercials, administratius, pagesos i algun estudiant. En uns quants anys van lluitar per trencar amb el franquisme que dominava encara la vida de tot el país. Ho van fer organitzant activitats diferents, incidint en la participació de tothom i al marge de les institucions existents. Van organitzar concerts, aconseguint que hi assistissin joves de tota la comarca de l’Alt Penedès, facilitant les relacions personals i amb nois i noies de pobles veïns. Van autogestionar el cafè del Centre Agrícola, punt de trobada de tot el poble, i així tots els veïns i veïnes se’l podien sentir seu; i, alhora, van ajudar al creixement i consolidació d’altres entitats petites, diables, equip de futbol, esplai infantil, festa de la collita... Van impulsar la lluita popular contra les casernes i la presó que es volien construir al municipi: el Moviment de Defensa de Subirats va mobilitzar joves i grans de tota la comarca. Una lluita, una rebel·lió que va acabar exitosament: ni casernes ni presó (l’eslògan del moviment) es van construir. No van canviar el món, però sí que van aconseguir crear espais de llibertat, amistat i solidaritat: objectius i conseqüències de l’associacionisme. I que perdura al cap dels anys.

ORGANITZA

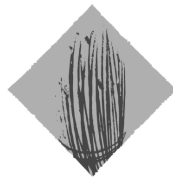
AMB EL SUPORT

**AJUNTAMENT
VILAFRANÇA
DEL PENEDÈS**

**CONSELL COMARCAL
ALT PENEDÈS**

INSTITUT RAMON MUNTANER
Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana

**FUNDACIÓ PRIVADA
MÚTUA CATALANA**